

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 119 1998

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Per Rydén, Margareta Wirmark, Eva Hættner Aurelius

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed

Uppsala: Bengt Landgren, Johan Svedjedal, Torsten Pettersson

Redaktörer: Hans-Göran Ekman (uppsatser) och Claes Ahlund (recensioner)

Inlagans layout: Anders Svedin

Distribution: Svenska Litteratursällskapet,

Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 UPPSALA

Utgiven med stöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Samtliga insända uppsatser granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall lämnas först i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word for Windows eller Word Perfect.

ISBN 91-87666-14-6

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Gotab, Stockholm 1999

tiker och översättare som var verksamma under perioden. Fotnoterna är omfattande och i sin detaljrikedom en ymmig källa för andra forskare. Ingeborg Nordin Hennel dokumenterar här en utomordentligt omfattande och noggrant genomförd källforskning, som kommer att göra detta arbete till ett standardverk om 1800-talets svenska teaterliv, om den tidiga kvinnohistorien och de ideologiska och estetiska normerna som förenar dem.

Sist men inte minst en anmärkning om denna bok ur teaterhistorisk synvinkel. Svensk teater sedan den gustavianska epoken har alltsedan Gösta M. Bergmans epokgörande avhandling om Gustaf Lagerbjelke som regissör på 1820-talet tenderat till att ses som en regihistoria. Detta är ideologiskt betingat – uppfattningen om regissören som teaterns främste konstnär – men har också sin grund i materialtillgången. Regissörens och scenografens arbete avsätter oftast tydligt iakttagbara spår, medan skådespelarnas verksamhet inte är lika lätt att dokumentera. Det är en av Ingeborg Nordin Hennels stora förtjänster att ha lyft fram forskningen kring skådespelarkonsten i rampljuset. Hon är inte den första som studerat svenska skådespelare ur ett perspektiv som överskrider det biografiska, men hennes arbete utgör ett lysande exempel på att sådan forskning är nödvändig och möjlig. Det är genom aktörens möte med publiken som teater blir till en händelse sedan aktörerna med ”Mod och Försakelse” har tagit plats på scenen.

Willmar Sauter

Lars Nylander, *Den långa vägen hem. Lars Noréns författarskap från poesi till dramatik*. Albert Bonniers förlag, Stockholm 1997.

Som Lars Nylander framhåller i sin studie över Lars Norén har dennes författarskap befunnit sig i ständig förändring; en utveckling, där de olika ’faserna’ relaterar sig till tidigare, ’övervunna’ positioner. Nylander urskiljer sex faser, eller *nivåer* som han föredrar att kalla dem: ”Inskription och (av)grund” där den s.k. schizopoesin etableras (1963–64), ”Schizopoesins verbala bildprakt” (åren 1965–68), ”Gestaltning och tilltal” (1969–73) med dess inövningar i identitet och socialitet, ”Subjektivering och motstånd” under åren 1974–80, då skrivandet koncentreras på dagbokspoesin, ”Det slutna rummets (av)grund”, en fas som sträcker sig från 1978–80, dvs. överlappande den föregående fasen, och som determineras av dramer förankrade i det naturalistiska rummets princip (t.ex. *Modet att döda*) och slutligen den sjätte nivån ”Subjektivering, hemkomst”, där den ”supranaturalistiska dramatiken” tar form med dramerna *En fruktansvärd lycka* och *Underjordens leende*, en fas som sträcker sig fr.o.m. 1980.

Nylanders genomgång av Noréns texter ordnade kapitelvis efter dessa nivåer föregås av ett introducerande avsnitt, vari grunderna för läsningen redovisas med invertering av tidigare forskning, och ett tidshistoriskt kapitel ”60-talet i backspegeln: Oidipus, Narcissus och det moderna broderskapet”, där de kontextuella utgångspunkterna för Noréns skrivande diskuteras. I det sammanhanget ges även en initierad presentation av diskussionen kring moderniteten och postmodernismen. Sist, men inte minst, innehåller Nylanders bok vid sidan av en lödig bibliografi och litteraturförteckning ett synnerligen givande appendix, där två samtal med Lars Norén återges.

Nylander ser alltså Noréns författarskap som en process, där de senare verken ’vänds’ mot de tidigare; skrivandet drivs av ett (ostillat) begär som hela tiden tvingar författaren att försöka på nytt. Strategin är därmed given: för ”att tydliggöra den processuella logiken av ett författarskap måste innebörden av varje enskilt verk primärt bestämmas utifrån vilka betydelse och effekter det haft *för och i författarens fortsatta skrivande*” (s. 43). Infallsvinkeln är med andra ord psykoanalytisk, och mycket av inspirationen har hämtats från Jacques Lacan, vars teoretiska resonemang ger stadga åt framställningen. Men också andra impulsgivare förs in i Nylanders analys, och vad gäller själva greppet att studera författarskapet som en helhet, där den nya texten retroaktivt korrigerar tidigare texter, hänvisar Nylander till bl.a. Birgitta Holms *Selma Lagerlöf och ursprungets roman* (1984).

En följd av detta övergripande synsätt blir, som Nylander själv framhåller, att analysen av ”de enskilda verkens estetiska effekt, deras status av konstnärliga verk, underordnas analysen av deras relation till tidigare och senare verk, en relation som primärt avläses genom det sätt på vilket centrala motiv bearbetas och gestaltas i olika perioder” (s. 44). Den kritik jag främst vill rikta mot Nylanders bok har sin grund just i detta – hur imponerande än helheten kan te sig är det svårt att få någon djupare föreställning om de enskilda texternas estetiska kvaliteter eller karaktär över huvud taget. De reduceras s.a.s. till länkar i en kedja. Det gäller f.ö. inte bara enskilda texter och samlingar; även perioder (eller för att bruka Nylanders term, ’nivåer’) kan synas undanglidande. Så framstår t.ex. avsnitten om schizopoesin som rätt substanslösa vid en jämförelse med vad Cecilia Sjöholm tidigare har givit i sitt Norénavsnitt i avhandlingen *Föreställningar om det omedvetna* (1996).

Men styrkan i Nylanders arbete ligger där han valt att lägga den – i helhetssynen på Lars Noréns författarskap, från debuten med ”Fuga” i tidskriften *Rondo* (1962) fram till den uppsjö av dramer som för närvarande strömmar från hans skrivbord. Från ungdomspoesins schizoida flöde till en stabil jagposition och en avdemonstrering av fadersgestalten. En analys av ”den dynamis-

ka utveckling som texterna i sig utgör och inte [...] någon faktisk biografisk livsprocess som de kan förmodas spegla" (s. 10).

Med sin studie har Lars Nylander lagt en fruktbar och stabil grund för all fortsatt Norénforskning.

Björn Sundberg

Annette Kullenberg, *Strindberg – murveln. En bok om journalisten August Strindberg*. Wahlström & Widstrand, Stockholm 1997.

Alice Rasmussen, *"Det går en oro genom själen..." Strindbergs hem och vistelseorter i Norden*. Carlssons, Stockholm 1996.

Här bara några ord om två populärvetenskapliga böcker om Strindberg, vilka det kan vara på sin plats att uppmärksamma även i *Samlaren*: Annette Kullenbergs *Strindberg – murveln. En bok om journalisten August Strindberg* och Alice Rasmussens *"Det går en oro genom själen..." Strindbergs hem och vistelseorter i Norden*.

Kullenbergs bok lyfter, som titeln anger, fram den journalistiska karaktären i Strindbergs texter; inte bara i det han skrev för dagspress och periodica utan i snart sagt alla de texter som formades av hans hand. Etiketteringen murvel får ju också sägas vara kongenial, och redan på bokens omslagsflik erinras vi om hur Strindberg själv – när han var på *det* humöret, Strindbergs humor och åsikter kunde ju som bekant växla som aprilväder – haussade värvet i det som Balzac kallade tankens horhus: "Jag tror att konsten att just nu, medan sättaren väntar, behandla en fråga av vikt för kommande tider, fordrar mer sinnesnävar, klarsynthet och skarpt förstånd, förmåga att urskilja huvudsaken från alla överflödiga detaljer, att just nu träffa det enda slående motivet bland så många som erbjuda sig, men som den smala tidningsspalten ej rymmer, fordrar mer talang än den långsamt hopknogade, på den tysta kammaren, i den stilla naturen sammanmediterade pjäsen eller romanen..." (ur *Likt och olik 1*).

Bokens uppbyggnad följer en handfast mall. Strindbergs texter har ordnats under följande elva rubriker: Reportage, Människor, Referat, Relationer, Polemik, Känslor, Stilistik, Miljö, Ingress, Tips och Inlägg. Varje avdelning inleds med en introducerande kommentar av Kullenberg, sedan följer textutdrag från Strindbergs verk och till varje utdrag fogar Kullenberg sina reflexioner och iakttagelser. Härill kommer ett koncentrerat kalendarium över Strindbergs liv och verk, en (tyvärr slarvig) litteraturförteckning samt inledning och förord av Kullenberg själv och av massmedieforskningsprofessor Lennart Weibull, som varmt anbefaller Kullenbergs volym.

Själva den indelning som görs av Strindbergs texter i

de ovan nämnda elva kategorierna kan emellanåt kännas litet krystad – men stor sak i det; de texter Kullenberg lyfter fram är genomgående välvalda och om man s.a.s. bara håller sig till Strindbergs texter får man en antologi eller ett brevarium att gärna återvända till. Det är väl ofrånkomligt att diskrepansen mellan Strindbergs text och Kullenbergs egna kommentarer emellanåt känns besvärande, men på det hela taget lyckas Kullenberg etablera en balans mellan grundtext och exeges. Gärna tar hon fram en detalj i Strindbergs text och bygger upp sina resonemang därutifrån – precis som Strindberg själv ofta gjorde. Om man skall lyfta fram någon särskild aspekt som Kullenberg renodlar i sin kommentar får det bli det filmiska handlaget; Strindbergs öga arbetar som kamerans lins. Men behållningen av Annette Kullenbergs bok ligger inte så mycket i enskildheter – det intressanta med hennes urvalsvolym är just att den hjälper oss att se en tydlig kontur: murveln, the underdog, och tydliggör den teknik och de grepp Strindberg brukade.

*

Strindberg var som bekant en stor flyttare; ofta av yttre nöd tvång, men som övertiteln till Alice Rasmussens bok påminner oss om drevs han även från plats till plats av en inre oro. Med hennes bok i hand kan vi följa Strindbergs vandring från Sundhetscollegiums hus på Riddarholmen, där han föddes, till Blå Tornet på Drottninggatan, där hans liv ändades.

De olika bostäderna dokumenteras med hjälp av fotografier (samtida och av senare datum) och teckningar och beskrivningar i brev. Strindbergs reaktioner på och intryck av dessa miljöer fångas upp och paras med reflexioner över miljöernas inspiration för de litterära verken. Därtill ges en hel del värdefulla kulturhistoriska upplysningar och porträtt av Strindberg och honom närstående personer samt även en och annan notis av mer kuriosartad natur, t.ex. att Strindberg inledde sin nikotinkarriär som 13-åring, rökandes Caporal i blå förpackning. Och så träder den värld som en gång var Strindbergs oss till mötes. Härutöver ges också bl.a. en kronologisk översikt över Strindbergs liv, alfabetiska och kronologiska förteckningar över Strindbergs bostäder och vistelseorter, en ambitiös litteraturförteckning och ett initierat förord, signerat Björn Meidal.

Tack vare Alice Rasmussens tålmodiga pusselarbete kan man alltså med dokumentens hjälp följa Strindberg i spåren. Strindbergs läsaren kan här 'slå upp' den miljö ett bestämt verk skrevs i, men boken är inte bara ett uppslagsverk – den tål även att sträckläsas (även om man då kan irriteras av en del onödiga iterationer). Såväl författare som förlag har all heder av den genomarbetade volymen.

Björn Sundberg